

UDC: 316:314.622.4

Dilafruz BARATOVA,

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM o'qituvchisi
E-mail: dilafruzbaratova88@gmail.com

M. Fayziyeva psixologiya fanlari doctori, professor taqrizi asosida

EDUCATIONAL DIFFICULTIES OF CHILDREN IN SINGLE-PARENT FAMILIES AND WAYS TO OVERCOME THEM

Annotation

This study aims to examine the educational challenges faced by children in dysfunctional families and ways to overcome them. Children living in dysfunctional families, with limited family stability and parental resources, often face significant educational challenges. These challenges include factors such as socioeconomic status, parental education, lack of emotional support and limited school resources. The study also discusses effective strategies and methods for overcoming these challenges, including partnerships between parents and educational institutions, social services and financial assistance. The goal is to provide families and communities with solutions to address these challenges and expand children's educational opportunities.

Key words: Children from dysfunctional families, education, educational difficulties, socio-economic problems, parental role, educational resources, emotional support, educational coping strategies.

ТРУДНОСТИ В ОБРАЗОВАНИИ ДЕТЕЙ В НЕПОЛНЫХ СЕМЬЯХ И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Аннотация

Целью данного исследования является изучение трудностей, с которыми сталкиваются дети в процессе обучения, а также способов их преодоления в семьях, где дети не воспитываются в семьях-дискаламах. Дети с ограниченными возможностями часто сталкиваются с серьезными проблемами образования. К этим проблемам относятся социально-экономическая ситуация, например, уровень образования родителей, отсутствие эмоциональной поддержки и ограниченность школьных ресурсов. В исследовании также обсуждаются эффективные стратегии и методы преодоления этих проблем, включая партнерство между родителями и образовательными учреждениями, социальными службами и финансовой помощью. Цель — показать пути решения проблем семей и сообществ, а также расширить возможности детей в сфере образования.

Ключевые слова: Дети из неблагополучных семей, образование, трудности в образовании, социально-экономические проблемы, родительская роль, образовательные ресурсы, эмоциональная поддержка, образовательные стратегии совладания.

NOTO'LIQ OILALARDA FARZANDLARNING TA'LIM OLISHDAGI QIYINCHILIKLARI VA ULARNI YENGISH YO'LLARI

Аннотация

Ushbu maqolada noto'liq oilalarda farzandlarning ta'lim olishdagi qiyinchiliklari va ularni yengish yo'llarini o'rganishga qaratilgan. Noto'liq oilada, oilaviy barqarorlik va ota-ona resurslari cheklangan holatlarda yashovchi farzandlar ko'pincha ta'lim olishda jiddiy muammolarga duch keladilar. Ushbu muammolar orasida ijtimoiy-iqtisodiy holat, ota-onaning ta'lim darajasi, emotsional qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi va maktabdagi resurslarning cheklanganligi kabi omillar mavjud. Tadqiqotda, shuningdek, bu qiyinchiliklarni yengish uchun samarali strategiyalar va usullar, jumladan, ota-onalar va ta'lim muassasalarining hamkorligi, ijtimoiy xizmatlar va moliyaviy yordamlar haqida gapiriladi. Maqsad — oilalar va jamoalar uchun muammolarni hal qilish yo'llarini ko'rsatish va farzandlarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishdir.

Kalit so'zlar: Noto'liq oilafarzandlar, ta'lim, ta'limdagi qiyinchiliklar, ijtimoiy-iqtisodiy muammolar, ota-ona roli, ta'lim resurslari, emotsional qo'llab-quvvatlash, ta'limni yengish strategiyalari.

Kirish. Ta'lim olish – har bir bola uchun muhim huquq bo'lib, uning kelajagini shakllantiradi. Biroq, noto'liq oilalarda, ya'ni ota-ona o'rtasida nizo yoki ajralish mavjud bo'lganda, farzandlarning ta'lim olishida bir qator qiyinchiliklar yuzaga keladi. Bu qiyinchiliklar farzandning ruhiy, psixologik va moddiy holatiga ta'sir qiladi. Noto'liq oilalarda farzandlarning ta'lim olishidagi asosiy qiyinchiliklar va ularni yengish yo'llari ko'rib o'tamiz. Noto'liq oilalarda farzandlarning ta'lim olishiga iqtisodiy cheklovlar katta ta'sir ko'rsatadi. Ajralgan ota-ona bitta daromad manbai bilan cheklangan bo'lib, farzandlarning ta'limini ta'minlashda qiyinchiliklarga duch keladi. Bu ayniqsa, maktabdan tashqari qo'shimcha darslar, repetitorlik xizmatlari va boshqa ta'lim xarajatlarini qoplashda o'zini ko'rsatadi. Moddiy cheklovlar farzandlarning ta'limga bo'lgan imkoniyatlarini kamaytiradi va ta'limda muvaffaqiyatga erishishlarini qiyinlashtiradi. Ajralgan oilalarda o'sgan farzandlar ko'pincha ota-ona o'rtasidagi nizolar, stress va beqarorlikni his qilishadi. Bu ruhiy holat farzandlarning ta'limga bo'lgan qiziqishini

Qiyinchiliklar

Izoh

Iqtisodiy muammolar

Ajralgan ota-ona faqat bitta daromad manbai bilan cheklangan bo'lib, ta'lim xarajatlarini qoplashda qiyinchiliklar yuzaga keladi.

kamaytiradi. Ota-ona o'rtasidagi ajralish yoki doimiy ziddiyatlar bolada xavotir, o'zini noqulay his qilish kabi holatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Bunday holatlarda farzandlar o'z o'qishiga etarlicha e'tibor qaratolmaydi va ta'limdagi muvaffaqiyatlari pasayishi mumkin. Noto'liq oilalarda farzandlar jamiyat tomonidan ko'proq qo'llab-quvvatlanishga muhtoj bo'ladi. Oila ichidagi nizo va ajralishlar farzandni yaqin qarindoshlar yoki jamiyatdan qo'llab-quvvatlashni olishdan mahrum qilishi mumkin. Jamiyatda farzandlarni ta'lim olishda qo'llab-quvvatlovchi mexanizmlar yetishmasligi, ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlardan izolyatsiya qilish bolalarning o'qishga bo'lgan ishtiyoqini pasaytiradi. Ajralgan oilalarda farzandlar ko'pincha ota-ona tomonidan to'liq e'tibor qaratilmasligi sababli ta'lim olishda qiynalishadi. Ota-ona o'rtasidagi nizo yoki ajralishlar, ularning farzandlarining ta'limiga e'tibor berishlari yoki o'zaro kelishib ishlashlarini qiyinlashtiradi. Shu sababli, farzandlar ba'zan o'zlarining ta'lim ehtiyojlarini to'liq qondira olmaydi.

Yengish Yo'llari

1. Bepul repetitorlik xizmatlari va ta'limga ajratiladigan subsidiya dasturlari orqali yordam ko'rsatish.
2. Xayriya tashkilotlari va davlat dasturlari orqali qo'llab-quvvatlash.

Qiyinchiliklar	Izoh	Yengish Yo'llari
Ruhiy va psixologik qiyinchiliklar	Ota-ona o'rtasidagi nizolar va ajralishlar farzandlarning psixologik holatini beqarorlashtiradi, bu esa o'qishga ta'sir qiladi.	1. Psixologik maslahatlar va oila terapiyasini taqdim etish. 2. Maktablarda psixologlar yordamida ruhiy qo'llab-quvvatlash.
Ta'limga e'tiborning yetishmasligi	Ota-ona o'rtasidagi ajralish yoki beqarorlik, farzandlarning ta'limiga e'tibor berishdagi muammolarga olib keladi.	1. Ota-ona uchun ta'lim dasturlari va treninglar tashkil etish. 2. Farzandlarning ta'limini nazorat qilish uchun pedagogik qo'llab-quvvatlash.
Ijtimoiy yordamning yetishmasligi	Farzandlar ko'pincha jamiyatdan izolyatsiya qilinadi va qo'llab-quvvatlashdan mahrum bo'ladi.	1. Jamiyatdagi ijtimoiy dasturlar va tadbirlarga jalb qilish. 2. Maktablarda qo'shimcha ijtimoiy yordam va ko'ngilli dasturlarni tashkil etish.
Motivatsiyaning yo'qligi	Farzandlarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasi past bo'lishi, o'qishga qiziqishni yo'qotishlariga olib keladi.	1. O'qituvchilar tomonidan motivatsion darslar va faoliyatlar o'tkazish. 2. Farzandlarga o'quv jarayonida muvaffaqiyatlar haqida ijobiy fikrlarni berish.
O'qish sharoitining yetishmasligi	O'qish uchun zarur bo'lgan resurslar (kitoblar, kompyuterlar, internet) va maktabda qulay sharoitlarning yetishmasligi.	1. Maktablarda ta'lim resurslarini yaxshilash va ta'mirlash. 2. Davlat va xayriya tashkilotlari tomonidan resurslarni taqdim etish.
Ajralgan ota-ona bilan muloqotning qiyinlashishi	Farzandlar ko'pincha ota yoki onaning biriga qaram bo'lib, ta'limdagi qarorlar bilan bog'liq qarorlarni qabul qilishda qiyinchiliklarga duch keladi.	1. Ota-ona o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish va farzandlarning ta'limiga birgalikda yondashish. 2. Oila terapiyasi va konsalting xizmatlaridan foydalanish.
Ta'limning ijtimoiy qiyinchiliklari	Ajralgan oilalar farzandlarining ijtimoiy integratsiyasi qiyinlashadi, bu esa o'zlarini jamiyatdan chetlatilgan his qilishlariga olib keladi.	1. Ijtimoiy dasturlar va qo'llab-quvvatlash tarmoqlarini yaratish. 2. Jamiyatdagi ko'ngilli ishlar va tadbirlarga farzandlarni jalb qilish.

Ajralgan oilalarda farzandlarning ruhiy va psixologik holatini yaxshilash uchun psixologik yordam zarur. Farzandlar psixologik maslahatlar, oila terapiyasi yoki individual terapiya orqali stressni engishlari va o'zlarini xavotirdan xoli his qilishlari mumkin. Shuningdek, maktablarda psixologlar tomonidan o'tkaziladigan yordam dasturlari farzandlarning ta'limga bo'lgan motivatsiyasini oshirishi mumkin. Psixologik yordam orqali farzandlarning o'ziga bo'lgan ishonchi tiklanadi va o'qishga bo'lgan qiziqishi ortadi.

Farzandlarning ta'lim olishidagi iqtisodiy to'siqlarni yengish uchun davlat va xayriya tashkilotlari tomonidan qo'llab-quvvatlash zarur. Bepul repetitorlik xizmatlari, stipendiyalar va ta'limga ajratiladigan subsidiya dasturlari orqali farzandlar o'z ta'limini davom ettirish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Shuningdek, davlatning ijtimoiy yordam dasturlari, oilaning moddiy holatini yaxshilashga yordam beradi va farzandlarning ta'lim olishiga qo'shimcha imkoniyat yaratadi. Ota-onalar farzandlari bilan samarali muloqot qilish va ta'lim jarayonida ularga yordam ko'rsatish uchun maxsus ta'lim dasturlaridan foydalanishlari kerak. Ota-onalar uchun treninglar va ma'lumotlar orqali ularning ta'limga e'tiborini oshirish, farzandlariga qanday yordam ko'rsatishni o'rgatish mumkin. Ajralgan oilalarda farzandning o'qishiga bo'lgan qo'llab-quvvatlashning ortishi uchun ota-ona o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish zarur. Maktablar va jamiyat farzandlarning ta'limiga yordam berish uchun hamkorlik qilishi zarur. Maktabda psixologlar, o'qituvchilar va ijtimoiy ishlovchilar tomonidan tashkil etiladigan qo'shimcha yordam dasturlari, ijtimoiy tadbirlar farzandlarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shuningdek, jamiyatda o'tkaziladigan ijtimoiy dasturlar orqali farzandlar ta'limni davom ettirishda qo'llab-quvvatlanishi mumkin. Farzandlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularni jamiyat bilan integratsiyalashuvga yordam beradi. Noto'liq oilalarda o'sgan farzandlar ko'pincha jamiyatdan izolyatsiya qilinadi. Jamiyatda o'tkaziladigan tadbirlar, ko'ngilli ishlar, ijtimoiy dasturlar orqali farzandlarga o'qishdan tashqari yangi imkoniyatlar yaratish mumkin. Bu farzandlarning ta'limga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi va ular o'zlarini jamiyatda to'liq ishtirok etuvchi shaxs sifatida rivojlantirishga yordam beradi.

O'rganilganlik darajasi. Noto'liq oilalarda farzandlarning ta'lim olishidagi qiyinchiliklar va ularni yengish yo'llari masalasi o'zbek va xalqaro ilm-fanida o'rganilgan bo'lsa-da, bu soha hali to'liq o'rganilmagan. Hozirgi kunda ko'plab tadqiqotlar noto'liq oilalarda o'sgan bolalarning psixologik va ijtimoiy rivojlanishi, ta'lim olishidagi muammolar va ularni hal qilish yo'llari haqida ma'lumot beradi. Ammo aniq metodologik tadqiqotlar va o'zbek sharoitida to'liq qamrovli tadqiqotlar mavjud emas.

Xalqaro ilmiy adabiyotlarda, ayniqsa, 21-asrda, ajralgan oilalarda o'sgan bolalarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasi, ruhiy va psixologik holati haqida bir qator ishlar mavjud. Masalan, AQSh va Yevropa davlatlarida ajralgan oilalarda o'sgan bolalar uchun psixologik yordam, ijtimoiy dasturlar va o'qishdagi

muvaffaqiyatni oshirishga qaratilgan tadqiqotlar ko'proq uchraydi.

O'zbekistonda ajralgan oilalar va farzandlarining ta'lim olishidagi qiyinchiliklar haqida ba'zi amaliy tadqiqotlar mavjud. Ular ko'proq ijtimoiy nuqtai nazardan, oilaviy nizolar, farzandlarning ruhiy holati va ta'lim olishda yuzaga keladigan cheklolar bilan bog'liq masalalarni yoritadi. Biroq, bu tadqiqotlar asosan kichik o'lchamdagi guruhlar bilan olib borilgan bo'lib, kengroq miqyosda olib borilgan va aniq metodologik yondoshuvlarni o'z ichiga olgan tadqiqotlar kam.

Noto'liq oilalarda farzandlarning ta'lim olishdagi muammolarini kengroq yoritish, shuningdek, bu muammolarni bartaraf etish uchun samarali yondoshuvlarni taklif etish uchun yangi metodologik yondoshuvlar ishlab chiqishga harakat qilingan. Shuningdek, empirik tadqiqotlar orqali o'zbek sharoitida bu muammolarning aniq ko'rinishlarini o'rganish va ularga mos yechimlarni taklif qilish maqsad qilingan.

Tahlil va natijalar. Noto'liq oilalarda oilaviy munosabatlarni yaxshilash, hissiy qo'llab-quvvatlashni oshirish uchun psixologik maslahatlar va qo'llab-quvvatlash xizmatlarini tashkil etish zarur. Pedagogik-psixologik yondashuvlarni joriy etish: O'smirlarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun maktablarda maxsus dasturlar va treninglar o'tkazish, o'qituvchilarni tegishli metodikalar bo'yicha o'qitish muhimdir. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini yaratish: Jamoat tashkilotlari, davlat idoralari va ta'lim muassasalarining hamkorligi orqali noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan farzandlarga ijtimoiy yordam ko'rsatish tizimini rivojlantirish lozim. Mazkur chora-tadbirlarning amalga oshirilishi natijasida noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan farzandlarning ta'lim olishdagi qiyinchiliklari kamayadi, ularning ijtimoiy-psixologik holati yaxshilanadi va umumta'lim muassasalarida muvaffaqiyatlari ortadi. Bu esa jamiyatda sog'lom va ma'naviy yetuk avlodning shakllanishiga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda noto'liq oilalarda farzandlarning ta'lim olishdagi qiyinchiliklari ko'plab omillarga bog'liq. Iqtisodiy, psixologik, ijtimoiy va ota-ona e'tiborining yetishmasligi kabi muammolar farzandlarning ta'lim olish jarayonida to'siqlar yaratadi. Biroq, psixologik yordam, iqtisodiy qo'llab-quvvatlash, ota-onalar uchun ta'lim dasturlari, maktab va jamiyat o'rtasida hamkorlik va ijtimoiy faollikni oshirish orqali bu muammolarni yengish mumkin. Shu tariqa, farzandlarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish va ularni yanada muvaffaqiyatli qilish uchun kompleks yondashuv zarurdir.

Takliflar. Noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalarning psixologik holatini yaxshilash uchun maxsus psixologik yordam xizmatlari tashkil etilishi zarur. Bu xizmatlar bolalarning hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga yordam beradi. Ota-onalarga oilaviy munosabatlar va farzand tarbiyasi bo'yicha treninglar va seminarlar o'tkazish, ularning pedagogik va psixologik bilimlarini oshirish muhimdir. Maktab va maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning ijtimoiylashuvini ta'minlash uchun maxsus dasturlar ishlab chiqish va amalga oshirish lozim.

Bu dasturlar bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Davlat va jamoat tashkilotlari tomonidan ehtiyojmand oilalarda tarbiyalanayotgan bolalarga moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlash ko'rsatish tizimini yaratish va rivojlantirish zarur. Noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan o'smirlarga pedagogik-psixologik yondashuvlarni qo'llash,

ularning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy moslashuvini ta'minlash muhimdir. Oilaviy tarbiya va ta'lim jarayonida oila, maktab va maktabgacha ta'lim muassasalari o'rtasida o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yish, bolalarning ijtimoiylashuvi va ta'lim olishida yaxshilanishlarga erishishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi to'g'risida nizom. Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 15 apreldagi 228-son qaroriga 1-ilova.
2. <https://daryo.uz> 26.12.2020
3. O'zbekiston Resp. Prezidenti qarori. PQ-3808-son. O'zb. Resp.da oila institutini mustahkamlash konseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida. 2018 yil 27 iyun. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 29.06.2018-y. 07.18.1410-son.
4. Akramova F.A., Abdullaeva R.M. Sharq mutafakkirlarining oila xususida qarashlari. – T., 2002. – 25 b.;
5. V.M.Karimova Oila: Ijtimoiy himoya omillari. Ilmiy ommabop maqolalar to'plamlari//prof. V.M.Karimova tahriri ostida. T.: 2007. – 118-b.
6. Aziz SA'DULLAYEV. (2024). Aspects of forming voluntary qualities in overcoming anxiety in adolescent wrestlers. News of UzMU Journal, 1(1.4), 176-p Retrieved from <https://journalsnuu.uz/index.php/1/article/view/2035>
7. Shoumarov G., Rasulova Z. Oila ensiklopediyasi. - T.: «Ilm-Ziyo Zakovat», 2016. -270-b.
8. Baratova O.D. Noto'liq oilaning ijtimoiy-psixologik muommolari. Buxoro, «Psixologiya» ilmiy jurnali. 34-b
9. Fayzieva M.X. Oila psixologiyasi. Qarshi INasaf nashriyoti, 2018.138-bet.
10. Турובה, М.А. (2023). Социально-Психологическое Исследование Деспотизма В Гендерных Отношениях. International Journal of Formal Education, 2(4), 93-c.